

До кінця липня 2014 р споживчі ціни у 18 країнах валютного блоку, за даними Світового банку, виросли в річному обчисленні лише на 0,4% – це найнижчий показник з жовтня 2009 р. [3].

Однак можна виділити наступні основні класичні елементи успішної європейської інтеграції, які в теорії повинні бути основою будь-якого перспективного об'єднання.

У першу чергу, необхідно відзначити, що інтеграція має шанси на успіх тільки в тому випадку, якщо її учасники досить чітко визначили її стратегію, головні етапи та їх послідовність. У стратегію європейської інтеграції в міру її виконання не раз вносилися корективи, але її загальний вектор залишався незмінним.

Регіональна інтеграція в силу складності і різноманіття проблем і завдань, відмінності інтересів її учасників і т. д. несумісна з поспішністю. Спроби порушити послідовність завдань або дій і т. п. приречені на невдачу і можуть поставити під сумнів саму ідею інтеграції.

Бібліографічний список:

1. Носов, М. Г. ЕврАзЭС и интеграционный опыт ЕС / М. Г. Носов, А. Ю. Бочеввер, Ю. А. Борко. — М.: Ин-т Европы, 2013. — 112 с.

2. Goods and services (BPM5): Trade balance indicators, annual, 1980–2013 [Electronic resource] // UNCTADSTAT. — Mode of access: <<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=16418>>.

3. Inflation, consumer prices (annual %) [Electronic resource] // The World Bank. — Mode of access: <<http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>>.

4. List of EU-members [Electronic resource] // European Union. — Mode of access: <http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm>

5. Monthly bulletin of Latvian Statistics. June 2011. – Central Statistical Bureau of Latvia, Riga, 2011. – P. 109.

УДК 321.327

РЕНКІНГИ МІСТ ЯК РЕЗУЛЬТАТ КОМПАРАТИВНО-ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПОЗИЦІЙ МІСТ У ПРОСТОРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Демичева А.В., к. соц. н., доцент кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (Україна)

Демичева А.В. Ренкінги міст як результат компаративно- політичного аналізу позицій міст у просторі міжнародних відносин.

Місто є повноцінним актором у сучасному просторі міжнародних відносин, отже може виступати й повноцінною одиницею компаративно-політичного аналізу. Результатом такого аналізу є фіксація внутрішньої структури та розподілу позицій домінування серед міст, в першу чергу глобальних/світових. Цей розподіл та його легітимація відбувається через механізм ранжування, створюючи картину світової ієрархії міст. На підставі порівняння міст за певний проміжок часу та за чітко визначеними критеріями складаються міжнародні ренкінги міст, які, зазвичай, мають моніторинговий характер. При цьому ренкінги мають як позитивні характеристики, так і певні обмеження, пов'язані в першу чергу з ігноруванням контекстів.

Ключові слова: глобальне місто, місто, компаративно-політичний аналіз, ренкінг, рейтинг

Демичева А.В. Рэнкинги городов как результат компаративно-политического анализа позиций городов в пространстве международных отношений.

Город выступает полноценным актором в современном пространстве международных отношений, следовательно, может являться и полноценной единицей компаративно-политического анализа. Результатом такого анализа является фиксация внутренней структуры и распределения позиций доминирования среди городов, в первую очередь глобальных/мировых. Это распределение и его легитимация происходит через механизм ранжирования, создавая картину мировой иерархии городов. На основании сравнения городов за определенный промежуток времени и по четко определенным критериям составляются международные рэнкинги городов, которые, как правило, имеют мониторинговый характер. При этом рэнкинги имеют как положительные характеристики, так и определенные ограничения, связанные в первую очередь с игнорированием контекстов.

Ключевые слова: глобальный город, город, компаративно-политический анализ, рэнкинг, рейтинг

Demicheva A.V. Cities' ranking as a result of comparative-political analysis too the position of a city the field of international relationship.

City is the full player in the modern international relations, therefore can be considered as an independent unit of comparative-political analysis. The result of such analysis is a fixation of the inner structure and separation of dominating positions among the cities. This separation and its legitimation occurs through the mechanism of

ranking, creating a picture of the world hierarchy. Based on comparison of the cities during certain period of time due to the strict criterion the international cities rankings are made that usually have monitoring feature. Along with positive characteristics, rankings also have some limitations, mostly connected with the ignorance of the context.

Key words: global city, city, comparative-political analysis, ranking, rating.

Одним з маркерів сучасних міжнародних відносин (далі – МВ) є зростання як числа, так і різновидів соціальних акторів, які у різній формі приймають в них участь, формують та переформатовують їх, що дозволяє стверджувати про відтворення в МВ таких характеристик постіндустріального суспільства, як поліваріативність, фрагментарність, пластичність, взаємозалежність, підвищення значення локального рівня тощо. Одним з нових акторів у просторі МВ є міста, які претендують на значну та самостійну роль у світі та світовій політиці, в першу чергу йдеться про глобальні (світові) міста. Проблема ситуація полягає в тому, що серед глобальних/світових міст як акторів МВ є внутрішня структурація та розподіл позицій домінування. Цей розподіл та легітимація відбувається через механізм ранжування глобальних міст, створюючи картину домінування та світову ієрархію міст, яку можна дослідити за допомогою компаративно-політичного аналізу. Тобто, головною метою дослідження при такому аналізі є співставлення міст за один проміжок часу за чітко визначеними критеріями. Місто у даному випадку виступає достатньо зручним об'єктом, оскільки має чіткі кордони, статистичне відображення тих процесів та видів діяльності, що відбуваються в ньому.

Історіографічний огляд повинний охоплювати два ракурси заявленої теми: специфіку компаративного аналізу та статуси міст (в першу чергу, глобальних) у просторі МВ. Отже, щодо компаративного аналізу, то серед сучасних дослідників компаративістики можна виділити А. Лейпхарта, Дж. Сарторі, Х. Мелчоу, Дж. Пауелла та ін. В Україні тематиці змісту та застосування копаративно-політологічного підходу присвячені праці О. Долженкова, М. Кармазіної, В. Кобильника, Л. Могилевець, А. Романюка, О. Чальцевої та ін.

Щодо інтерпретації міст як нових акторів МВ, то увага науковців справедливо зосереджена переважно на глобальних містах, які є об'єктами наукових розробок багатьох західних науковців, серед яких К. Аббот, Дж. Биверсток, Ф. Бродель, П. Геддес, М. Кастельс, Р. Коген, С. Сассен, П. Тейлор, М. Тимберлейк, Р. Флорида, Дж. Фрідман, П. Холл, Дж. Якобс та ін. На пострадянському науковому просторі відзначимо колективні монографії «Глобальный город: теория и реальность» під ред. Н.А. Слукі, «Город в контексте глобальных процессов» під ред. І.І. Абилгазієва, І.В. Ильїна, Н.А. Слукі; статті російського науковця Є.Г. Довбиша (роль глобальних мереж міст у світовій політиці); дослідження українських авторів Ю.Ю. Хватова (аналіз рейтингу конкурентоздатності глобальних міст), П.П. Баранцева (глобальні міста та індикатори їх класифікації), Н.С. Німченко (економічний потенціал глобальних міст), Скавронської І. (подібності та відмінності світових й глобальних міст з точки зору економіки), Л.Г. Руденко, І.Г. Савчук (міжнародні функції міст) та ін.

Щодо джерел інформації, зазначимо Індекс глобальних міст (GCI) Міжнародної компанії «А. Т. Kearney», дослідження глобальних міст британської групи GaWC, Індекс конкурентоздатності глобальних міст GCCI британського центру The Economist Intelligence Unit, ренкінги Mercer Human Resource Consulting.

Метою статті є розгляд можливостей копаративно-політичного аналізу при дослідженні позицій (статусів) міст у просторі МВ та результату такого аналізу у вигляді міжнародних ренкінгів міст.

Викладення основних результатів. Застосування порівняння в політичних дослідженнях має давню історію, проте про певну науковість таких робіт можна казати з к. XIX ст. Працям дослідників другої половини XIX - початку XX ст. Е. Фрімену, Дж. Брайсу, М. Дюверже, К. Шмітту, К. Фрідриху, А. Зігфріду та ін. був притаманний типовий паралельний опис окремих національних політик. Переломний момент у застосуванні компаративного підходу в політології відбувся у середині 50-х рр. минулого століття, що пов'язано з діяльністю Еванстонського семінару та Р. Макрідісом. Подальший розвиток порівняльного підходу в політології забезпечили теоретичні розробки Г. Екстейна та С. Роккана, а у подальші роки - Г. Алмонд, Д. Аптер, Р. Даль, Ш. Ейзенштадт, С. Хантінгтон та ін. Цей етап був присвячений переважно вивченню і вирішенню проблем політичного розвитку. Сьогодні компаративні дослідження відрізняє методологічний плюралізм, застосування як кількісних, так і якісних методів дослідження, розширення тематичного поля тощо. Використання компаративного методу надає можливість зробити політологічне дослідження більш глибоким та аналітичним, включити кожне конкретне дослідження (локальне) в ширший (глобальний) контекст. Способи порівняння, які застосовуються в політології, досить різноманітні. До провідних належать порівняльно - зіставний метод, орієнтований на вияв природи різноманітних об'єктів; історико - типологічне та історико - генетичне порівняння. Американський вчений Ч. Реджин вважає, що порівняльний метод у суспільно - політичних дослідженнях – це перш за все порівняння великих макросоціальних одиниць, але самі «одиниці аналізу» в політичній компаративістиці можуть розумітися по-різному: це можуть бути і системи в цілому, і окремі підсистеми, і елементи систем, і інститути, і процеси тощо [1].

Міста в сучасному просторі міжнародних відносин можуть виступати самостійними гравцями (в першу чергу мова йде про глобальні/світові міста), отже розглядатися як абсолютно адекватні одиниці кроснаціонального порівняльного аналізу. Одним з акторів, тобто найпотужніших гравців МВ в умовах постсучасного світу виступає глобальне (світове) місто. У науковому дискурсі точиться дискусія з приводу вживання конструкту «глобальне місто». Паралельно з ним у науковій літературі вживаються такі дефініції, як «світове місто», «мегамісто», «мегалополіс», «місто першого порядку», «альфа, бета, гамма - міста» та ін. З точки зору зазначеної проблематики це не є суттєвим моментом, оскільки під глобальним (світвовим) містами ми розуміємо міста з найбільшою концентрацією капіталів та ресурсів різного роду, які займають домінуючу позицію, що визнається світом. Як вже зазначалося, глобальні (світові) міста як актори МВ мають у цьому полі нерівні позиції, тобто внутрішню

структурацію та розподіл позицій домінування (більш детально про застосування методології П. Бурдье щодо позиції міст у просторі МВ вже йшлося у статті авторки [2]). Цей розподіл та легітимація відбувається через механізм ранжування глобальних міст, створюючи картину домінування та світову ієрархію міст. Отже, результатом застосування компаративно-політичного аналізу щодо статусів міст у просторі МВ є ренкінги та рейтинги міст.

Деякі слова присвятимо розумінню відмінності між поняттями «ренкінг» та «рейтинг». Зазначимо, що ренкінг (ranking - ранжувати), за визначенням економіко-математичного словника, це список будь-яких об'єктів (наприклад, компаній, країн, людей тощо), який можна впорядкувати по кожному з наявних показників, які підлягають ранжуванню. На відміну від рейтингу, це не зафіксована форма або методика розрахунку, а база даних для отримання різних варіантів ранжування вихідного списку [3]. Тобто ренкінг, на відміну від рейтингу, надає дані та відомості, виходячи з ранжування конкретних статистичних показників. Залежно від завдання або спрямованості професійних інтересів, можна вибрати будь-які показники для оцінки та ранжування. За результатами ренкінгу розраховуються індекси міст як в певному сегменті, так і інтегральний. Аналізуючи світові ренкінги міст провідних наукових та аналітичних центрів, можна зафіксувати два моменти: зростання як кількості міст, так і кількості параметрів, що підлягають оцінці. Рейтинг (rating – оцінка, порядок), як правило, містить суб'єктивну оцінку, включаючи й якісну, на підставі аналізу об'єктивної інформації та багатьох показників. Цей висновок робиться зазвичай експертами чи командою рейтингової компанії.

Існують різні критерії та ракурси для вимірювання ресурсів міста та визначення його позиції. Британські дослідники з вивчення глобальних міст (група GaWC) на підставі аналізу переважно фінансових ресурсів та послуг, показників надання ділових та юридичних послуг, виокремлює такі групи світових міст, як група Альфа (світові міста з повним переліком послуг), серед яких Альфа ++ (Лондон, Нью-Йорк); Альфа + (наприклад, Гонконг, Париж, Токіо); Альфа (13 міст, включаючи Москву, Чикаго, Мілан та ін.); Альфа - (це 22 міста, серед яких Варшава, Сеул та ін.). Група Бета (провідні світові міста): Бета + (24 міста, наприклад, Київ, Рим та ін.), Бета (18 міст, наприклад, Осло, Женева та ін.), Бета - (34 міста); група Гама (світові міста другого порядку) теж включає підгрупи Гама +, Гама, Гама -. І окремими групами виступають міста, які мають значні ознаки глобального (світового) міста, що формується та міста, які володіють незначними та мінімальними ознаками цього типу міст [4].

Дослідження Індексу глобальних міст (The Global Cities Index – GCI) Міжнародної компанії «А. Т. Kearney» та дослідницького інституту The Chicago Council on Global Affairs вперше було здійснено у 2008 р. на підставі 24 критеріїв та включало 60 міст. Ранг та бал міста визначався шляхом додавання зважених значень кожного з вимірів. Джерела для аналізу беруться із загальнодоступних статистичних даних міського рівня. У 2016 р. ранжування відбувалося серед 125 міст за 27 критеріями, що групувалися у п'ять позицій - людський капітал (рівень освіти), культурний рівень (значні спортивні заходи, музеї, виставки та ін.), політична вага (політичні події, аналітичні центри, посольства), ділова активність (капітали, динаміка ринку, діяльність великих компаній), інформаційний обмін (доступ до інформації та мережі Інтернет). За результатами дослідження 2016 р. ренкінг таких міст очолив Лондон (у 2015 р. - Нью-Йорк). Далі йдуть Нью-Йорк, Париж, Токіо, Гонконг, Лос Анджелес, Чикаго [5]. Як зауважують дослідники, верхні позиції таких ренкінгів достатньо стабільні, проте відбуваються певні коливання в межах десятки та двадцятки. Щодо потенційного лідерства глобальних міст, то воно прогнозується на підставі індикаторів показників у чотирьох вимірах: особисте благополуччя (безпека, охорона здоров'я, соціальна нерівність та екологічні показники); економіка (довгострокові інвестиції, ВВП); інновації (підприємництво через патенти, приватні інвестиції, інкубатори); управління (транспарентність, якість бюрократії, легкість ведення бізнесу). Ранг та результат визначаються шляхом вимірювання змін по кожному показнику за останні п'ять років знов таки на підставі публічної інформації щодо міста.

У 2012 р. британський дослідницький центр The Economist Intelligence Unit розробив Індекс конкурентоздатності глобальних міст (Global City Competitiveness Index) та проаналізував позиції 120 економічно найрозвинутіших міст світу за 31 показником, серед яких економічний потенціал, людський капітал, ефективність інститутів, фінансова зрілість, глобальна інтеграція, інфраструктура, природне середовище, соціально-культурне середовище. У 2012 р. ренкінг очолили Нью-Йорк (71,4), Лондон (70,4), Сингапур (70,0), Гонконг (69,3), Париж (69,3), Токіо (68) та ін. Київ зайняв 108 місце, отримавши високі показники в категоріях «природне середовище» та «людський капітал» [6]. Дане дослідження можна вважати комбінованим, оскільки розрахунки ґрунтуються на комбінації статистичних даних і результатів експертних опитувань фахівців в області міського управління, мерів, керівників міжнародних компаній, тобто включають принципи рейтингу. По кожній групі показників досліджуваному місту виставляється оцінка у балах (від 1 до 100, де 1 – найгірший, 100 - найкращий), а підсумковий індекс являє собою середньозважену оцінку базових категорій. The Economist Intelligence Unit нещодавно опублікував «Рейтинг міст світу за рівнем якості життя у 2016 р.» (Global Liveability 2016) [7]. Індекс якості міського життя складається з 30 показників, які об'єднані в п'ять контрольних груп, що визначають умови життя в досліджуваних містах: стабільність, охорона здоров'я, культура і навколишнє середовище, освіта, інфраструктура. Дані, що використовуються в ренкінгу, в який увійшло 140 міст, засновані на загальнодоступній інформації та статистичних даних. У 2016 р. лідирує Мельбурн (97,5 балів), який, на думку авторів дослідження, є найбільш комфортним для проживання містом світу. На другому місці – Відень (97,4 б.), третю позицію зайняв Ванкувер (97,3 б.). Далі йдуть Торонто (97,2 б.), Калгарі (96,6 б.), Аделаїда (96,6 б.), Перт (95,9 б.), Окленд (95,7 б.), Гельсінкі (95,6 б.), Гамбург (95 б.). Найкращі для життя міста світу за версією укладачів ренкінгу – це не найбільші міста з досить низькою (у порівнянні з іншими світовими містами) щільністю населення, хорошою екологією, розташовані в економічно розвинених країнах. Досить низькі показники найбільших міст (Лондон, Нью-Йорк, Париж, Токіо) обумовлені значними ризиками в області безпеки, високим навантаженням на інфраструктуру та

екологію. Найгіршими містами світу стали в минулому році Дамаск, Тріполі і Лагос. Київ у 2016 р. зайняв 131 місце серед 140 міст.

Міжнародна консалтингова група Mercer Human Resource Consulting також складає ренкінг якості життя в містах світу. При підготовці рейтингу, в якому розглядається ситуація та умови життя в більш ніж 400 найкрупніших містах світу на шести континентах, дослідники аналізують 39 факторів, згрупованих у 10 категорій: політичне і соціальне середовище, економіка, соціально-культурне середовище, охорона здоров'я та санітарія, освіта і навчання, комунальні послуги і транспорт, відпочинок і розваги, товари масового споживання, житло та інфраструктура, природне середовище і клімат. Високі показники європейських міст коментує один з керівників дослідження С. Паракатіл: «У європейських містах у цілому високі стандарти життя, оскільки в них сучасна міська інфраструктура поєднується з високоякісними послугами у сфері охорони здоров'я, відпочинку та розваг. Проте із-за економічної нестабільності, високого рівня безробіття і браку довіри до політичних інститутів складно прогнозувати, якою буде ситуація з якістю життя в цих містах в майбутньому» [8]. Серед кращих міст для життя за 2016 р. (взяли участь 440 міст, проте в рейтингу 230 міст) з різних країн і континентів. До найкращих потрапили Відень (Австрія), Цюрих (Швейцарія), Окленд (Нова Зеландія), Мюнхен (Німеччина), Ванкувер (Канада), Дюссельдорф і Франкфурт (Німеччина), Женева (Швейцарія), Копенгаген (Данія) і Сідней (Австралія). Перша «п'ятірка» не змінюється протягом останніх чотирьох років. Київ посів 177 місце [9].

Компанія Mercer вже 22 роки складає ренкінг найдорожчих міст світу. При оцінці вартості проживання в 209 найбільших містах світу консалтингова компанія враховує близько 200 різних параметрів. Переміщення міст вгору або вниз за списком визначається в першу чергу, динамікою курсу гривні до долара США за попередні 12 місяців та динамікою цін за цей же період у порівнянні з Нью-Йорком, дані по якому прийняті за базу. Найдорожчим містом світу для іноземців за версією консалтингової групи Mercer Human Resource в 2016 р. став Гонконг, обігнавши за цим показником столицю Анголи Луанду (2-е місто у 2016 р.). Цюрих і Сінгапур зберегли свої минулорічні позиції і займають третю і четверту сходинки списку відповідно. Токіо повернувся в топ-10, піднявшись з 11-го на п'яте місце. Київ зайняв 176-е місце в цьому ренкінгу [10].

Є більш вузькі ренкінги, які складаються на підставі ранжування незначної кількості критеріїв. Наприклад, туристичний портал Rome2rio опублікував Global Connectivity Rankin, тобто ренкінг 1212 міст світу, пов'язаних з закордонними містами прямим авіасполученням, тобто в яких є міжнародні аеропорти. Лідерами є Лондон, Париж, Франкфурт на Майні, Амстердам, Стамбул [11]. Як відзначається у доповіді, у 201 місті кількість прямих міжнародних рейсів впала, наприклад, Київ втратив 23 прямі перельоти за останні два роки.

Висновки. Таким чином, зміст компаративно – політологічного аналізу полягає у співставленні різноманітних політичних об'єктів та виявленні загального та особливого в їх функціонуванні. Він має широкі евристичні можливості, а саме дозволяє краще зрозуміти ті процеси, що відбуваються як у власній країні, так і у світовому контексті; виявити альтернативні варіанти розвитку; врахувати загальні тенденції та особливості певної країни та ін. Особливо актуальним це стає в постсучасну епоху кардинальних та швидких змін, нестабільності, широкої різноманітності політичного світу. Місто є легітимним об'єктом такого порівняння, яке дозволяє досліджувати внутрішню структуру глобальних (світових) міст, ранжувати світові міста за будь-якими критеріями.

Однак зауважимо, що складання саме (чи суто) ренкінгів міст на підставі компаративно-політичного аналізу має певні недоліки, на яких наголосив М. Зінгер в статті «Життєвість міфічних чисел» (на нього посилається Дж. Шустер) – це проблема джерел, які беруться для аналізу для створення ренкінгів глобальних міст. Національна статистика, що береться для аналізу, інколи є неправдивою та викривлено відображує ситуацію в певних секторах життєдіяльності міста, може мати особливі національні методики розрахування, тобто «уявна статистика» починає цитуватися та аналізуватися [12]. До того ж, потрібно додати, що ренкінг не є якісним показником, а кількісні дані не враховують особливостей та специфіки певної країни в цілому та міста зокрема, тобто такі ренкінги залишають поза увагою контексти. Наприклад, в місті є значна кількість певних інфраструктурних об'єктів, проте їх якість може бути сумнівною. Окрім того, залишається поза увагою громадська думка населення цих міст, муніципальних управлінців, експертів тощо. Тобто для розуміння позицій міста у просторі міжнародних відносин необхідним є застосування як кількісної, так і якісної версії компаративно-політичних досліджень.

Бібліографічний список:

1. Чальцева, О.М. Проблеми формування предметного поля порівняльної політології / О.М. Чальцева // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна «Питання політології». – 2009. – № 839. – С. 12 - 16.
2. Демичева, А.В. Глобальні міста та їх позиціонування у просторі сучасних міжнародних відносин / А.В. Демичева // «Молодий вчений». – 2016. – № 2 (29). – С. 241-245.
3. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь. Словарь современной экономической науки. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2003. – 520 с.
4. The World According to GaWC 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lboro.ac.uk/gawc/world2012t.html>
5. The A.T. Kearney Global Cities Index and Global Cities Outlook (2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.atkearney.com/documents /10192/8178456/FG-Global-Cities-2016-01.png/276f7ce4-50e6-45c0-872f-f38ddf11343c?t=1464202397993>
6. Measuring City Competitiveness: Emerging Trends and Metrics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.futurecitiesinstitute.org/wp-content/uploads/2013/05/Measuring-City-Competitiveness-Report-May-2013.pdf>
7. Global Liveability Ranking 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eiu.com/landing/special_reports

8. Исследование MERCER: рейтинг качества жизни в городах мира 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/state/2011/11/30/3748>
9. Quality of living rankings. 2016 City rankings [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imercer.com/content/mobility/rankings/index.html>
10. Continued demand for mobility in the global workforce challenged by cost of expatriate packages [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.mercer.com/newsroom/continued-demand-for-mobility-in-the-global-workforce-challenged-by-cost-of-expatriate-packages.html>
11. Global Connectivity Ranking [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rome2rio.com/labs/global-connectivity-ranking/>
12. Schuster, J. D. Making compromises to make comparisons in crossnational arts policy research // Journal of Cultural Economics. 1988. Vol. 11. № 2. P. 1–36.